

PETDESETA OBLETNICA TERENSKE EKIPE SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA V DRAŠIČIH

Andrej Dular

235

Oktober 2015 je minilo petdeset let, odkar je skupina strokovnih in tehničnih sodelavcev Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane opravila temeljitejša etnološka sondiranja v severovzhodni Beli krajini. Torišče njihovega dela je bilo usmerjeno v vas Drašiče, strokovno delo pa jih je vodilo še na bližnjo vas Krmačino in Metliko.

V Slovenskem etnografskem muzeju smo izkoristili okroglo obletnico in v soseski hiši v Drašičih pripravili priložnostno razstavo, ki je domačinom prikazala del takrat zbranega gradiva. Pol stoletja je doba, v kateri predmeti, fotografije, risbe in terenski zapiski pridobijo zlahka muzejsko patino. Že pred nekaj leti smo se v muzeju odločili, da bogato terensko gradivo, ki ga hranimo iz različnih slovenskih krajev, po desetletjih "bivanja v muzeju" spet predstavimo v krajih njihovega nastanka. Želeli smo, da bi se v obliki razstav začasno spet vrnilo v domači kraj, k ljudem, ki so nam ga kot zaupni pripovedovalci in darovalci izročili v varstvo za bodoče rodove. Zato smo cikel razstav, ki jih načrtujemo tudi v prihodnjih letih, naslovili s pomenljivim naslovom – *Na obisku doma*. Z njimi želimo predstaviti domačinom tudi svoje temeljno muzejsko delo in poslanstvo in hkrati ponovno navezati stike s kraji in ljudmi, ki so jih naši raziskovalci v preteklosti že obiskali. Prva tovrstna razstava Slovenskega etnografskega muzeja je bila postavljena v Liznjekovi hiši v Kranjski Gori novembra leta 2013. Razstava *Na obisku doma v Drašičih* je bila druga iz tega cikla, postavljena v mesecu oktobru 2015.

Tako imenovano 22. terensko ekipo SEM v Drašičih je v obdobju od 4. do 11. oktobra 1965 sestavljalo sedem uslužbencev Slovenskega etnografskega muzeja, in sicer kustodinje Milka Bras, ki je raziskovala obrt, promet in trgovino, dr. Marija Makarovič (noša in prehrana), Fanči Šarf (ljudsko stavbarstvo in notranja oprema), Tanja Tomažič (običaji, uvere, ljudska medicina in ljudska umetnost), kustos dr. Angelos Baš (lov, živinoreja, vinogradništvo in poljedelstvo) in ekonom Drago Oven (nabiralništvo, poljedelstvo, sadjarstvo in čebelarstvo). V ekipi je sodeloval še risar Ivan Romih, ki je v prostoročni in tehnični risbi dokumentiral hiše, gospodarska poslopja in arhitekturne detajle. Ekipi se je pridružil tudi ravnatelj muzeja dr. Boris Kuhar, ki je zapisoval različne teme in je takrat s kamero posnel prve barvne filmske zapise o trgatvi v Drašičih. Zbrano gradivo je danes

shranjeno v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani. Obsega osem zvezkov z zapisi, 487 fotografij, 44 predmetov iz Drašičev in 19 iz Krmačine, več sklopov risb posameznih domov oziroma domačij in risarski blok z risbami gospodarskih poslopij, tlorisi hiš in arhitekturnih detajlov.

Članica ekipe Fanci Šarf (levo) v pogovoru z Marijo Pezdirc, Drašiči, h. št. 50 (Foto: Boris Kuhar)

Za posamezne teme, ki so jih raziskovali, so bile članicam in članom ekipe na voljo in v pomoč že vnaprej pripravljene vprašalnice in ankete, terenski material pa so zbirali in oblikovali tudi izven zastavljenih okvirov. Med zbranim gradivom je najboljše tisto, ki se nanaša na gospodarske in stanovanjske razmere prebivalcev Drašičev. Skorajda za vsa gospodinjstva v vasi so za tisti čas na voljo podatki o družinah in njihovih članih in gospodarskem stanju posamezne kmetije. Anketna vprašanja, ki so jih izpolnili v vsakem gospodinjstvu, pa so sicer okrnjeno in selektivno posegla na številna področja etnološkega zanimanja.

Poleg zapisov v zvezkih je celotna ekipa posnela množico črno-belih in nekaj barvnih fotografij. Motivika tega materiala je raznolika, prevladujejo pa posnetki hiš in gospodarskih poslopij v Drašičih ter arhitekturnih in gradbenih detajlov ter interiorov. Manj je fotografij, ki prikazujejo vsakdanja kmečka opravila, na primer oranje, žetev, spravilo pridelkov, ličkanje koruze, trgatev. Ob raziskovanju oblačilne kulture so nastale tudi fotografije prebivalcev Drašičev v vsakdanjih in praznih oblačilih. Nekatere prikazujejo rekonstrukcijo ali demonstracijo opravi v preteklosti, na primer teritev lanu na "tukači". Nekaj je tudi posnetkov poljedelskega orodja, kletarskih pripomočkov in kuhinjskega posodja.

Udeleženci ekipe so v vasi Krmačina zbrali in odkupili za muzej nekaj premetov, v Metliki pa so fotografirali dogajanje na živinskem in kramarskem sejmu. Ker so Drašičani osnovne življenjske potrebščine kupovali v metliških trgovinah in na sejmih ter tam tudi prodajali svoje pridelke in živino, je bil obisk ekipe v Metliki smiselno načrtovan.

Članica ekipe dr. Marija Makarovič (levo) na sejmu v Metliki (Foto: Boris Kuhar)

Gradivo 22. terenske ekipe Slovenskega etnografskega muzeja je bilo deloma že objavljeno ali predstavljeno na muzejskih občasnih in stalnih razstavah. Kustodinja dr. Marija Makarovič ga je selektivno uporabila v svojih študijah in pregledih o oblačilni kulturi kmečkega prebivalstva na Slovenskem. Morda najbolj temeljito in celovito je svoje obsežno terensko gradivo uredila Fanči Šarf in ga v razpravi o domovih v Drašičih leta 1968 objavila v Slovenskem etnografu.

Fotografije iz Drašičev so zaradi pričevalnosti in ilustrativnosti tudi v današnjem času nadvse uporabne. Manj je bilo doslej predstavljeno gradivo, ki so ga zbrali drugi udeleženci drašiške etnografske ekipe. Vzrok za to je bil morda v tem, da so imela takratna terenska raziskovanja Slovenskega etnografskega muzeja v dobršni meri sondažni značaj. Etnologi so želeli ugotoviti stanje na terenu in zbrati tisto, česar v muzejski dokumentaciji in depojih še ni bilo oziroma je manjkalo. Zato je bilo pri terenskem delu potrebno poseči po čim širši tematiki in opozoriti na vsebine, ki bi jih bilo potrebno raziskati v prihodnosti.

Ker muzej ni načrtoval nadaljnjih ekipnih etnografskih raziskovanj v Drašičih, so prihajali v vas raziskovat in dopolnjevati svoja gradiva posamični muzejski strokovni delavci. Leta 1967 so na primer nastale dodatne fotografije

drašiške arhitekture in panoramski posnetki vasi, ki jih je posnel arhitekt Marjan Loboda, ter fotografije dogajanja v Drašičih na pustni torek, ki jih je istega leta naredila kustodinja Fanči Šarf. Tudi to fotografsko gradivo je bilo ob urejanju vključeno v foto album 22. terenske ekipe v Drašičih in tvori z njim enovito celoto. Za muzejske zbirke pa je bilo dodatno pridobljenih tudi nekaj predmetov.

238

Ker je ta zapis le priložnostnega značaja, želim v nadaljevanju prikazati le delček zbranega pisnega gradiva o obrteh in trgovini v Drašičih, kakor ga je v svoj terenski zvezek zapisala takratna kustodinja Milka Bras. Glede časovne opredeljenosti gradiva se v sedanjiku zapisana dogajanja nanašajo na leto 1965. Gradivo sem uredil po posameznih obrtnih dejavnostih, čeprav je bilo izvirno zbrano in zapisano ob pričevanjih posameznih informatorjev, ki so etnologinji pripovedovali o različnih obrteh, trgovini in tudi o drugih temah. Ta interpretativni poseg ne zmanjšuje sporočilnosti gradiva, ampak ga le združuje v zaokrožene in smiselne sklope in je posredno tudi odraz takratne metodološke usmerjenosti etnološke muzealske stroke.

Obrtne dejavnosti v Drašičih

(vir: Ljudmila Bras, Bela krajina – Drašiči (oktober 1965), Teren 22, zv. št. 1)

Predilstvo

Katarina Guštin, stara 84 let, demonstrira teritev lanu na *tukač*. (Foto: Tanja Tomažič)

To je bila najbolj razširjena domača (hišna) dejavnost v Drašičih pred drugo svetovno vojno. Amalija Simonič in Kata Kastelic sta povedali, da je veliko

gospodinjstev gojilo lan na njivah, na katerih so poprej sejali nemško deteljo. Lan so sejali o sv. Jerneju, pulili pa v času po žetvi (pšenice) in ga nato ošopali (otepli seme). Nato so ga za tri tedne razgrnili po travi, da se je godil, ga nato sušili v sušilnici (pečnici) in trli na tukači in trlici ter očistili vlakna (povesmo) na grebenu. Terice so hodile tret lan na „vraček“ – so torej vrnile uslugo z delom. Tisti terici, ki ni imela lanu, so uslugo povrnili s pušljem prediva, da si je lahko sama doma spredla nit. Iz povesma, ki so ga privezale na preslice, so predice na kolovratu spredle nit. To so potem navili v štrene, ki so jih nato trikrat “žehtali” v lugu iz bukovega pepela, da so se povesma pobelila. Vsaka kmetija je pridelala 60 do 80 štren (iz štirih štren se je lahko stkala ena plahta). Blago so tkale Hrvatice ali pa tkalke v Podzemlju in Grmu. Laneno seme so večinoma kuhali za hrano prašičem, poparjeno so dajali živini, ki je imela prebavne težave, ali pa so ga prodajali. Kdor ni pridelal lanu (osebenjki), je platno zaslužil z delom pri kmetu.

Šiviljstvo in krojaštvo

Anica Jurejevčič, h. št. 54, se je učila dva meseca šivati in krojiti pri mojstrici Nemaničevi v Metliki. Doma je šivala pozimi in ob slabem vremenu. Šivala je za domačinke in za Vlahinje v Žumberku. Delala je obleke, predpasnike, bluže, posteljnino, moške srajce in spodnje hlače, otroške obleke, plašče, kostimov pa ne. Največ dela je imela za veliko noč, za božič in telovo. Predelovala je tudi stara oblačila. Kmetom je delala tudi za vraček – za eno štiriurno oranje in eno uro branjanja je napravila dve obleki. Šivala je tudi moške srajce; delala je tako lepo, da je šivala celo v Vivodini za vse moške iz boljših družin in za tamkajšnji trgovini s konfekcijo – Šašek in Bumeta. V Drašičih je hodila šivat tudi na dom za poroko.

Nekatera gospodinjstva imajo tudi lasten šivalni stroj in bolj spretnne gospodinje šivajo za svoje potrebe predpasnike, prevleke za blazine in prešite odeje. Po hišah imajo zavese iz najlona, zavese okrog peči, na posteljah pa za okras celulojdne punčke.

V vasi sta dva krojača – Anton Kastelic in Niko Jurejevčič. Kastelic se je učil obrti pri očetu, Jurejevčič pa v Grmu pri Gradcu. Krojači za semenj niso delali; mojster Jurejevčič pa je za trgovino v Vivodini delal “cajgaste hlače” in “rajthoze”. Marko Kastelic je delal tudi uniforme za gasilce v Vivodini. Oba sta delala doma.

Čevljarstvo

Anton Žugelj, h. št. 60, je o čevljarski obrti povedal, da je bilo v Drašičih nekdaj pet čevljarjev. Njegov oče Martin Žugelj se je čevljarstva izučil v Dobravicaх pri Metliki in se nato priženil v Drašiče. Po naročilu je izdeloval nove čevlje, kot na primer škornje in nizke čevlje, in popravljал staro obutev. Material je nabavljал sam. Svoje izdelke je prodajal na sejnih, kamor jih je vozil z vozom – do 25 parov. Izdeloval je tudi otroške čevlje. Oče je delal do leta 1935, potem pa je zaradi cenejše industrijsko izdelane obutve tovarne Bata moral obrt opustiti.

Kovaštvo

Vas ima kovača Daniela Pezdirca, h. št. 53, ki se je izučil poklica v podkovski šoli v Ljubljani in pri učnem mojstru v Gradcu. Obrt podkovskega in orodnega kovača je začel leta 1926 v domači hiši. Izdeloval je motike, izkopače, pluge, brane (okoval lesene dele, ki jih je naredil kolar); podkoval je vole in konje. Danes dela bolj malo.

240

Kovač Daniel Pezdirc pri podkovanju vola, Drašiči, h. št. 53 (Foto: Milka Bras)

Pletarstvo

Do leta 1964 je iz kostanjevega in leskovega lesa pletel izdelke za celo vas Jože Simonič, sedaj pa izdelujejo po naročilu oprtne koše na Božakovem. Košare izdelujejo Hrvati in jih ponujajo drašičkim gospodarjem. Plačujejo jim s koruzo. Peharje kupujejo na sejmu v Metliki. Pleteno kapo – okroglo “trugo“ za pesek vozit iz reke Kolpe spletejo gospodarji tudi sami, medtem ko dajo leseno trugo za prevažanje peska narediti mizarju v Železnike ali v Metliko.

Vilarstvo

Nekatera lesena poljedelska orodja, kot so grablje in vile, izdelajo gospodarji tudi sami, večinoma pa jih kupujejo na sejmu v Metliki. Prej tako kupujejo v metliških trgovinah železno poljedelsko orodje, na primer motike, krampe, krampice, kose in lopate, pa tudi železne gnojne vile in sekire, ki pa jih doma sami nasadijo. Ivan Guštin, h. št. 41, sam plete lese za sušenje sadja, sam izdelava tudi kosišče za koso iz leskovine ter lojtrnice za voz.

Zidarstvo

V vasi je bil zidar Jože Zdravljivič, h. št. 50.

Kolarstvo

Pred drugo svetovno vojno je bil v Drašičih kolar Alojz Stankovič, ki pa je leta 1940 obrt opustil. Delal je vozove in brane. Danes poiščejo vaščani kolarja na Hrvaškem ali v Metliki. Najboljši kolar daleč naokoli pa je Jože Pezdirc iz Trnovca pri Metliki.

Sodarstvo

V vasi dolga leta ni bilo sodarja. Leta 1933 pa se je iz Jastrebarskega na Hrvaškem v vas priselil Marko Juratovič, h. št. 2. Sodarskega poklica se je izučil v Gornji Stubici. Dela le po naročilu, les za izdelke pa morajo zagotoviti naročniki sami. Največ izdeluje sode, kadi in "presike" (lajte) za prevažanje gnojnice, izdeluje pa tudi lakomnice in ščicle (nizke škafe). 241

Pred drugo svetovno vojno je bil edini sodar Jože Sepohar v Želenikih, ki je izdeloval v glavnem sode. V predvojni Jugoslaviji je računal za delo "po litru", to je 500 din za 500-litrski sod. Danes škafov in kebllov ne dela, ker pravi, da ni računa (se ne izplača). Danes računa za 500-litrski sod 18.00 dinarjev; dela in popravlja posodje tudi za delovne usluge, kot so oranje in vožnja, pa tudi za hlevski gnoj.

Sodar Marko Juratovič s sinom ob sodu pred svojo delavnico, Drašiči, h. št. 2 (Foto: Milka Bras)

Trgovina

V Drašičih sta bili do leta 1941 v hiši pri cerkvi gostilna in trgovina. V slednji so prodajali petrolej, olje, sladkor, moko, riž in kavo. Domačini so domače žganje

(slivovko) prodajali v Metliko, nekaj celo v Novo mesto in Ljubljano. Zadnja leta vozijo v metliško zadrugo naprodaj cele vozove krompirja, ki ga nekdanj niso prodajali. Prodajajo pa tudi živalske kože. Predno so zgradili belokranjsko železniško progo (to je pred 1. svetovno vojno), so draški vinogradniki do Novega mesta vozili vino v sodih na vozovih s konji. Če kmet ni imel konj, je vožnjo plačal. Po izgradnji železnice pa so svoje vino vozili na metliški kolodvor, kamor je novomeški gostilničar z vlakom pripeljal svoje sode. Sedaj (leta 1965) pridejo po vino v Drašiče s kamioni in ga odpeljejo ter nekateri jeseni še kalno (nepretočeno) prodajajo.

Od prevoznih sredstev je velika kmetija imela salonar za prevoz ljudi in manjšega tovora ter velik voz za vožnjo krme in pridelkov s travnikov in njiv; mali voz za "fotr za blágo" (za prevoz klaje za živino) ali za prevoz v Metliko, če so na primer peljali na sejem prodat prašiče (voz je imel lojtrnice, za voznikov sedež pa so uporabili desko, ki so jo položili oziroma pričvrstili nanje). Srednje velika kmetija je premogla en večji in mali voz, mali kmet pa en velik voz.

Teleta so prodajali v hrvaško Vivodino ali v Metliko. Včasih je prišel mesar po živino; sedaj pa jo vozijo v Metliko; v koš naložijo na primer prašiča, ga pokrijejo s cerado ter odpeljejo.

Pohištvo kupujejo zdaj tovarniško, prej pa so ga dali narediti pri mizarju v Metliki; v Železnikih je delal pohištvo Marko Bajuk.

Pesek za gradnjo (za beton) so Drašičani dobivali v reki Kolpi; pri tem delu so si medsebojno pomagali. Opeko so kupovali v Gradcu, domov pa so jo vozili z vozovi, v katere so vpregli vole. Les so imeli svoj ali pa so ga kupovali v gradaških lozah (gozdovih). Pri večjih prevozih so pomagali drug drugemu; vozili pa so tudi za hrano in pijačo; plačila v denarju za take vožnje niso nikoli zahtevali. Če je komu pogorel dom ali gospodarsko poslopje, so mu pomagali pri obnovi, tako da so mu podarili les in pomagali pri prevozu materiala.

Apno so pripeljali v Metliko iz hrvaških krajev Kordun, Ozalj in Karlovac, kjer so apnenice. Apno iz Korduna je bilo najboljše. Oglje so kuhali na Vlaškem; kovači so ga žgali za svojo rabo tudi sami, na primer iz kostanjevega ali slivovega lesa.

Člani ekipe Slovenskega etnografskega muzeja so raziskovali v Drašičih teden dni. V tem času so zbrali raznoliko in obsežno gradivo. To predstavlja danes dragoceno pričevanje o kulturi in načinu življenja prebivalcev do sredine 60. let 20. stoletja, ko je bilo v vsakdanjem življenju že čutiti vplive porajajoče se belokranjske industrije. Industrijski razvoj in pa povojno izseljevanje v zahodnoevropske države za zaslužkom sta korenito spremenila način življenja ljudi v belokranjskih mestih in vaseh, tudi v Drašičih. Podoba vasi in prebivalstva, kakršno so spoznali takratni etnologi in jo lahko dojemamo skozi njihovo gradivo, se je v naslednjih desetletjih močno spremenila. Tudi zato ima zbrani "etnografski material" terenske ekipe poleg informativnega značaja čedalje večji historični pomen.